

Ненад Б. ИВАНОВИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 29. 11. 2022.
Прихваћен: 22. 2. 2023.

ФУНКЦИЈА ЛЕКСИКЕ ЕНГЛЕСКОГ ПОРЕКЛА
И ВИДОВИ ЊЕНЕ АДАПТАЦИЈЕ У ПУТОПИСУ
НОВИ СВЕТ ИЛИ У АМЕРИЦИ ГОДИНУ ДАНА (1934)
ЈЕЛЕНЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ**

У раду се анализирају видови адаптације лексике енглеског порекла у путопису *Нови свет или у Америци годину дана* (1934) Јелене Димитријевић (1862–1945). Размотрене су четири стратегије адаптације ове лексике: 1) адаптација посредством међујезичке синонимије, 2) адаптација морфолошким средствима, 3) адаптација комбиновањем елемената енглеског и српског језика, и 4) адаптација енглеских личних имена посредством њихове транскрипције. На основу ове анализе, као и анализе теоријских полазишта Ј. Димитријевић о лексички са америчког говорног подручја, доноси се закључци о функцији лексике енглеског порекла у путопису *Нови свет или у Америци годину дана*.

Кључне речи: језик српских путописа у 20. веку, адаптација страних речи у српском језику, међујезичка синонимија, „београдски стил”.

Увод

1.1. Више од других књижевних жанрова, путопис даје прилике аутору да разматра лингвистичке додире између култура: путовање у друге средине добра је прилика да се истражи феномен страних речи и њихове адаптације у матерњи језик. Ипак, у пракси је мали број српских путописаца који су дубље истраживали могућност да системски повежу планове наративног и лексичког, односно да путем адаптације страних речи у својим текстовима

* nenad.ivanovic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад је настао као резултат финансирања Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, према уговору бр. 451-03-68/2022-14/200174. Лингвистичка истраживања теоријске базе савременог српског језика, спроведена у раду, изведена су као саставни део посла на изради *Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*.

представе однос између двеју култура – властите и оне коју на неко време посећују.

1.2. Један од таквих писаца је Јелена Димитријевић, која је у временском распону од око пола века, од 1908. до 1940, у својим путописима развијала стилско-наративне стратегије фактуелности и изражајне непосредности.¹ Важан део поменутих поступака чини и адаптација речи из страних језика, будући да она представља средство приближавања лексичког и појмовног хоризонта писца – путника и хроничара епохе и њених личности – своје читаоцу. Тај поступак добио је свој најшири захват у путопису *Нови свет или у Америци годину дана* (у даљем тексту: *Нови свет*), у коме Ј. Димитријевић описује свој боравак у Америци и додире са лексиком америчке варијанте енглеског језика.²

1.3. У српској књижевној критици више пута је истицана живост стила у путопису *Нови свет*, у највећој мери као последица посебног односа Ј. Димитријевић према страним речима. Прва је Исидора Секулић, у приказу књиге *Нови свет у Српском књижевном гласнику*, истакла способност ауторке да „створи ситуацију и блокира личност коју је узела на око”, захваљујући „дару приповедања који је жив једном особитом нотом усменог козерства” и „непосредном разговору са људима” (Секулић 1934: 604–605). Ове особине, које је Секулићева назвала „модерно кинематографским стилем”, чине оквир односа Ј. Димитријевић према речима енглеског порекла у путопису. За Владимира Гвоздена, преклапање лексичких регистара српског и енглеског језика у *Новом свету* сигнализује „збрку са речима” у служби „модерности која се није, као данас, глобализовала” (Гвозден 2011: 156). Уз ово, Јелена Милинковић примећује да Ј. Димитријевић „типично америчке фразе, атрибуте, навике и предмете често оставља на енглеском језику, понекад их транскрибујући, а често их штампа и оригиналним писмом. Овакав поступак доприноси 'аутентичности' доживљаја” (Милинковић 2019: 96, у фусн.). Однос Ј. Димитријевић према лексици енглеског порекла у *Новом свету* помиње и

¹ У *Писмима из Солуна* (1908) ауторка дочарава живот турских жена у Солуну, дајући друштвено-политичко и културно сведочанство догађаја које дефинишу генерацију жена тога времена (појма *донме* и његових импликација у култури Оријента) (Стјеља 2012: 148) У *Писмима из Мисира* (1929) Ј. Димитријевић прибегава персонификацији као средству постизања пластичности ликова (Станковић М., у: Стјеља 2012: 155). У *Новом свету* (1934) дескриптивни елемент се прожима са пищевим коментарима и најинтимнијим утисцима, што читаоцу нуди комплетан доживљај и осећај присутности у оквирима приче (Стјеља 2012: 158). У путопису *Седам мора и три океана. Путем око света* (1940) осећају се „живост и пулсирање градова, људи, природе, свеукупног простора који се описује” (Стјеља 2012: 169).

² „Јелена Ј. Димитријевић је у Америци боравила два пута. Први пут је путовала након завршетка Првог светског рата 1919. године. Њено друго прекоокеанско путовање 1927. године представљало је потпуно другачије искуство: био је то сусрет са Америком у периоду њеног највећег просперитета, политичке моћи и економског богатства” (Стјеља 2012: 156). Иако путопис *Нови свет* представља опис путовања Ј. Димитријевић у Америку 1919, у предговору овог дела она прави паралеле између Америке из 1919. и 1927, обједињујући тиме обе етапе свог путовања у ту земљу (Милинковић 2019: 84). Године 1912. у Српском књижевном гласнику штампана је приповетка Ј. Димитријевић „Американке”, као први у низу записа из „америчког круга тема” ове књижевнице. Ј. Димитријевић ће наставити да објављује приповетке мотивисане Америком, као и фрагменте свог путописа до 1934, када ће их објединити у засебну књигу (Милинковић 2019: 100).

Биљана Дојчиновић, наглашавајући да ауторка „нарацију организује тако да српски језик поприма преливе других језика”. У тако организованој нарацији Б. Дојчиновић идентификује два главна поступка: транскрипцију енглеске речи на српски језик, и дословно преношење енглеске речи у књижевном тексту (Дојчиновић 2019: 36).

1.4. Све што је изложено даје основа за претпоставку да Ј. Димитријевић у књизи *Нови свет* према лексичи енглеског порекла развија сложен однос, који има све црте стилског поступка. Са овим у виду, задатак нашег рада је да лингвистички размотримо видове адаптације лексике енглеског порекла у поменутој књизи, и да тиме испитамо валидност ове претпоставке. Такву анализу спроводимо уз ослона на методолошки апарат савремене контактологије (Филиповић 1986; Планкош (ур.) 1996; Прћић 2011; Милић 2013; СРНА 2022).

Лексика енглеског порекла у путопису Нови свет: природа, извори, подела

2.1. Из путописа *Нови свет* издвојили смо око 250 језичких јединица енглеског порекла: речи, лексикализованих синтагми и израза. У књизи разликујемо два функционална стила који служе као извори такве лексике: разговорни и књижевноуметнички. Разговорни стил реализован је у комуникативним стратегијама дијалога, сценских приказа ситуација и експресивно интонираних коментара, док је књижевноуметнички стил реализован у ширим описима и ауторефлексивним монолозима.

2.2. Полазећи од начина адаптације³ лексике енглеског порекла у књизи *Нови свет*, издвојили смо четири засебне групе.

2.2.1. У прву групу сврстали смо језичке јединице које се адаптирају посредством међујезичке синонимије, нпр.: *Indian Summer, то јест индијско лето* (као код нас *циганско или сиротињско лето*) (стр. 50).⁴

2.2.2. У другу групу сврстали смо преобликовану лексику, тј. лексику која се адаптира морфолошким средствима, нпр.: *Шта вреди говорити о сел-фконтроли женама поетске нације?* (113).

2.2.3. У трећу групу убројали смо језичке јединице које се адаптирају комбиновањем елемената система енглеског и српског језика, нпр.: *Колико је колица с бебама било само пред ресторанима у ручкано време!* (186).

2.2.4. Коначно, у четврту групу сврставамо енглеска имена и називе, код којих адаптација има везе са начином транскрипције, нпр.: *Цезас Крајст, Уол-стрит, Колиц Клуб* и др.

³ Под појмом „адаптација” у раду подразумевамо репозиторијум текстуалних стратегија које Ј. Димитријевић користи како би представила лексику енглеског порекла својим читаоцима. Уводећи речи непознате изворним говорницима српског језика, путопис *Нови свет* узима улогу медијума којим се преносе прве информације о статусу и употреби тих речи у језику.

⁴ Бројеви страна у раду се дају према првом издању књиге.

Прва група: језичке јединице адаптиране путем међујезичке синонимије

3. Језичке јединице које се у путопису адаптирају путем међујезичке синонимије⁵ најчешће су лексикализоване синтагме или сложене речи. Код Ј. Димитријевић, такве јединице се карактеристично наводе са два или више међујезичких синонима. У зависности од врсте ових синонима разликујемо следеће типове адаптације:

3.1. Први тип адаптације карактерише јединице енглеског порекла које се у тексту дају са два преводна еквивалента – једним формалним⁶ и једним културним:

- 1) *Лето време често или готово редовно траје до Божића, и то се време на енглеском зове Indian Summer; то јест индијско лето (као код нас циганско или сиротињско лето) (50).*
- 2) *Ми тамо, с те стране Океана кажемо „моја служавка” или „моја девојка” или „моје млађе”; а ови овамо, с ове стране Океана кажу „моја помоћ” (*my help*). И зар нису ово два сасвим различита појма ма да је у ствари једно исто (104).*
- 3) *Што се тиче Американке „from the highest social class, from a very aristocratical family” то јест из највишег друштвеног staleжа, из врло аристократске породице, – а што има да значи „милијардерка”, – шта имам о њој да говорим? (78).*

У пр. 1 и 2, први синоним је дат калкирањем колокације (*Indian Summer* – *индијско лето*; *my help* – *моја помоћ*); док други синоним успоставља еквиваленцију појма у енглеском са јединицама одговарајуће културне вредности у српском језику (*Indian Summer* – *циганско лето*; *my help* – *моје млађе*). Еуфемистичко значење културног синонима *милијардерка* у пр. 3 је наглашено поступком у коме је овај синоним дат као реч која супституише формалне фразе *из највишег друштвеног staleжа* и *из врло аристократске породице*.

3.2. Други тип адаптације карактерише језичке јединице које се у тексту дају са једним преводним еквивалентом за којим следи синоним у форми металексичког коментара:

- 1) *Кафа се пила и жвакао се саказ – или чујинг-гам – смола са мастикова дрвета (229).*

⁵ Појам *међујезичког синонима* као *преводног еквивалента* у српску лингвистику уводи М. Милић (2013, 2022), па га у том значењу и ми користимо у раду: „Подстакнута новим технологијама, скорија истраживања показују да је међујезичка синонимија исто што и преводна еквиваленција, при чему се полази од принципа једнозначности, што значи да лексикализовани појам у једном језику може да одговара само једном лексикализованом појму у другом” (Милић 2022, у штампи).

⁶ Под појмовима „формални преводни еквивалент/синоним” и „формални превод” подразумевамо резултате превођења које је оријентисано само на смисаону еквиваленцију појмова из језика даваоца у језику примаоца (тзв. „превођење вербатим”). Ово превођење одвија се без укључивања критеријума културне, стилске и др. еквиваленције појмова, а као резултат може имати различите врсте калкова који се обично не срећу у књижевном тексту.

- 2) *Музика, коју нисам чула у Паризу и Лондону нигде, у Њу-Јорку трећити на све стране. „Цаз”, или „цаз-банд”, „ушипарајућа” и „небопроламајућа” музика* (119).
- 3) *У аутобусу, пошто сте сели, кондуктер вам приноси никлену кутију, сличну малој шпар-каси, и ви у прорез спуштате „дајм” (*dime*), то јест десет сента* (67).

У овом типу адаптације, први синоним има статус лексичке замене за енглеску реч у српском језику. У пр. 1 то је културни синоним *саказ* („мастикова смола”) који као позајмљеница из турског стоји према енглеском појму *чујинг-гам*; док у пр. 2 и 3 као лексичке замене су дате транскрибоване речи *цаз(-банд)* и *дајм*. У свим наведеним примерима металексички коментар у улози другог синонима експлицира појмовни садржај српског синонима дефиницијом по саставу или по природи (*смола са мастикова дрвета, небопроламајућа музика, десет сента*).

3.3. Трећи тип адаптације затичемо код назива из урбане микротопоније који укључују истакнута места у модерној култури Њујорчана:

- 1) *Бродуе (Broadway), што значи „широки пут”. ... То је заиста најдужа улица на свету, и ја бих је пре звала „Лонгуе” што ће рећи Дугачки Пут* (47).
- 2) *Чувена улица Вол-Стрит (Wall Street), због чега Американци називају Њу-Јорк престоницом света, налази се у Доњој Вароши, Даунтаун (Downtown), како Американци кажу* (47).

У наведеним примерима први синоним дат је као назив транскрибован по изговору. Други синоним даје се као семантичка експликација значења микротопонима путем његовог значењског еквивалента (у пр. 1, *широки пут*) или културног еквивалента (у пр. 2, *Доња Варош*).⁷ Овакав вид бележења имена страног порекла упућује на закључак да у процесу адаптације она задобијају елементе појмовног значења, тј. да се семантички обогаћују.

3.4. Четврти тип адаптације присутан је у случајевима вишејезичке еквиваленције појмова, нпр.:

- 1) *Сабуе, оно што је у Паризу метрополитен, у Лондону тјуб, а што су у ствари подземне железнице* (64).
- 2) *Ланчен се почиње hors d'oeuvre-ом, како предјело зову французи, side dish-ем како vele Енглези, appetizes-ом како кажу Американци* (218).

⁷ Назив *Доња варош* овде узимамо као културни еквивалент, а не као резултат формалног превода калкирањем. Разлози за то су правописни (у тексту *Новог света* овај назив се пише великим словом, на исти начин као други двочлани микротопоними) и семасиолошки: *Доња варош* је некадашња урбана целина Београда на десној обали Саве у коју су, у периоду између 1718. и 1739, пресељавани православни житељи Немачког Београда на Дунаву. Тај простор „дanas омеђују улице Краља Милана, Кнеза Милоша, Немањина до изнад Карађорђево” ([https://sr.m.wikipedia.org/sr-ec/Доња_српска_варош_у_Београду_\(1718—1739\)](https://sr.m.wikipedia.org/sr-ec/Доња_српска_варош_у_Београду_(1718—1739))). Назив *Доња варош* са конотацијом нове, отворене урбане целине припојене старом језгру града задржао се међу житељима Београда и у 20. веку, тј. у време када је Ј. Димитријевић живела у њему.

- 3) *Они [Американци] говоре у суперлативу о ономе што је чудновато, odd, како се каже на енглеском, bizarre, како би се рекло на француском (45).*

У примерима овог типа као први синоним наводи се јединица на српском која по правилу има општије значење од оне енглеске. Као други синоним је дат назив еквивалентног појма у француском (ређе у британском енглеском). На овај начин, вишејезичка синонимија служи као средство поређења значења и прагматичког опсега појмова у системима других језика.

3.5. Пети (и најчешћи) тип адаптације карактерише јединице које се у тексту дају са једним међујезичким синонимом, нпр.:

- 1) *Свраћали смо и у „Снавајућу Долиницу (Sleeping Hollow)” (139).*
- 2) *Има међу женама глупих гусака (silly geese) које мисле да је жена стекла равноправност ако је запалила цигарету на јавном месту (130).*
- 3) *Овде и врло, врло отмене породице држе rooters, како кажу Американци, самце и самице, како кажемо ми (102).*
- 4) *Њихове жене их зову „money-making-machines” (машине за прављење новаца) (76).*

У наведеним примерима уочавамо две стратегије адаптације. Културни синоними, као ближи изворном говорнику, наводе се редоследом од српског ка енглеском (у пр. 1 и 2); док се релативни синоним (у пр. 3) и формални синоним (у пр. 4), као појмови удаљенији од изворног говорника, наводе у смеру од енглеског ка српском. На овај начин међујезичка синонимија у путопису *Нови свет* има улогу контрастирања семантичког потенцијала енглеске и српске јединице у комуникативном контексту.

Друга група: преобликоване језичке јединице

4.1. Другу групу анализираних речи у путопису *Нови свет* чине језичке јединице без синонима, које се у путопису адаптирају морфолошким и ортографским средствима. Овде дајемо неке примере:

- 1) *Ово је земља иаз-банда, фокс-трота, уан-степа и ту-степа, танга (шими је, као што сам рекла, забрањен): женских спичева и поповских причева као и земља адвертисмана, или како би се рекло српски, реклама (95).*
- 2) *Једна од чланица, најстарија, рече нам – мало кроз нос, по американски – да треба да „чекујемо” свој велики багаж, јер га ноћас не можемо понети (37).*
- 3) *Зажелела сам се да видим жену из друштва која не би била баиш толико „стајлиш” (109).*
- 4) *За пиће: вода с ледом, јер на алкохол је „прохибишен” (138).*

4.2. Према *Српском речнику новијих англицизама* Т. Прћића и аутора, постоји осам тематских области (са подобластима) које генеришу највећи број речи енглеског порекла у српском језику: друштво, култура, наука, (информационе) технологије, популарна култура, начин живота, слободно време, спорт (СРНА 2021: 27–29, у предг.). Речи из путописа Ј. Димитријевић сврставају се у шест наведених области, што значи да ауторка у њиховом избору води рачуна о сферама свакодневног живота у којима се користи енглеска лексика.

Области „Друштво” припадају речи из подобласти економије (појмови *business, busy, rush, business-women*), занимања (*манитер, лифт-бој, андр-текер*), друштвене комуникације (појмови *спич, прич, шокинг*), друштвеног ословљавања (*miss, missy, џентлмен, snob*), друштвеног понашања (*селфконтрола, прохибишен*). Области „Начин живота” припадају речи из подобласти моде (*јумпер, стајлиш, деколте*). Даље, области „Популарне културе” припадају речи из подобласти музике и окретних игара (*шими, фокс-трот, уан-стен и ту-стен, џаз*). Области „Слободно време” припадају називи за храну и пиће (*сода крим, ролс и батер, Џингер ел, Лимон сода, Салса парила, Крим сода, Бут бир, Оранџ сода, Стробери сода, џели*); а области „Спорт” називи за спортске игре (*skating, фут-бол*) и спортску опрему (*шилт-шуа*). Коначно, области „Технологија” припадају разни технички појмови (*сабуе, елеветер, експрес-елеветер, стиму*).

4.3. Морфолошка и ортографска, а не и лексичка и семантичка адаптација речи из ове групе у делу *Нови свет* упућује на сложен однос ауторке према њима. Док се, са једне стране, у тексту ове речи истичу наводницима, оне се истовремено дају без синонима, транскрибоване ћирилицом и морфолошки прилагођене српском језику. Поставља се питање у каквом односу ове речи стоје према процесу језичког усвајања. За изворне говорнике српског језика ради се о очигледним англицизмима, који представљају иновације на садржинском и семантичком плану. Са друге стране, за говорнике српског језика у Америци ово су вероватно одомаћене речи, инхерентне свакодневном изражавању у времену експанзије материјалне културе и нагле индустријализације друштва којем припадају. За разлику од изворних говорника, говорници српског језика у Америци могли би користити те речи без свести да се ради о позајмљеницама. Двојним односом према адаптацији речи из ове групе (прилагођавање без мимикије) Ј. Димитријевић посредује између различитих географских и културолошких чинилаца који утичу на усвајање страних речи у српском језику.⁸

⁸ Напомену о могућој двојној природи речи енглеског порекла у делу *Нови свет*, која се остварује у односу на језички идентитет различитих група говорника српског језика, дао нам је А. Милановић, у дискусији уз овај реферат, те му овде захваљујемо на корисној сугестији која баца ново светло на тумачење путописа *Нови свет* у контексту лексичког позајмљивања.

Трећа група: лексика адаптирана комбиновањем елемената оба језика

5. Трећи тип лексике енглеског порекла су јединице које се у путопису адаптирају комбиновањем елемената енглеског и српског језика. При стварању ове лексике активни су творбени и синтаксички ниво:

- 1) *Ти, који су „измислили” планове за ове чудне куће, за облакодере, то јест „небодере”, или још правилније, за „небогребаче”* (52).
- 2) *А од чега је ово дошло? – Од једног „ланча”. „Ланчовала сам” у Кинеском ресторану* (213).
- 3) *Пред кућама госпође, па и госпођице, и џанитери и џанитерке* (184).
- 4) *Колико је колица с бебама било само пред ресторанима у ручкано време!* (186).
- 5) *Многи корнер (угао) зове се „ђавољи корнер”. Њу- Јорк-Сити с „ђавољим корнерима”* (178).
- 6) *Једанпут само позвах једну госпођу, а с њом не говорих, пошто је line била busy. „Line is busy!” јаве они из хола* (162).

У равни творбе речи издвајамо сложену именицу *небогребач* насталу калкирањем изворне сложенице *skyscraper* (пр. 1), као и глагол *ланчовати* одн. именицу *џанитерка* настале додавањем српских суфикса на енглеске основе *lunch* и *janiter* (пр. 2 и 3). У равни синтаксе региструјемо синтагму *ручкано време* насталу калкирањем енглеске фразне синтагме *lunch time* (пр. 4), комбиновану синтагму *ђавољи корнер* као дословни превод енглеског *devil's corner* (пр. 5), као и зависну реченицу *пошто је line била busy* као резултат амалгамског комбиновања српског предиката и енглеских допуна (пр. 6).

Циљ адаптације изведене у овој групи је указивање на то како језичке навике средине утичу на аутора путописа као носиоца другачијег културног и језичког кода. По својој функцији у тексту, ова група адаптираних јединица може се, према томе, посматрати као резултат дијалога српске и америчке говорне културе.

Четврта група: страна имена и називи

6. У лексику енглеског порекла у путопису *Нови свет* убројали смо и лична имена и називе, будући да Ј. Димитријевић према њима има стилски ангажован однос.

6.1. Највећи број енглеских имена у путопису наведено је посредством фонетског пресликавања, нпр.: *Стари Тобиас, Цезас (Цези) Крајст, Хутман, Роксилена или „Ркси”, Мрија* и др. (за лична имена), односно: *Уестенд-Авнија, Уол-Стрит, Бродуе, Колиц-Клаб, Солцер'с Хол* и др. (за називе места). Основни циљ пресликавања је имитирање говорног израза

Американаца, чиме се динамизује опис ситуације и овим именима придаје фамилијарна конотација. Тиме Ј. Димитријевић из транскрипције имена прелази у њихову интерпретацију. Овај поступак је до краја развијен код имена *Ђорђе Вашингтон*, које представља својеврстан ономастички хипокористик настао преосмишљавањем енглеског *George у Ђорђе*.

6.2. Са друге стране, и навођење имена у изворној транскрипцији и уопште коришћење латиничног писма код ауторке такође има стилску конотацију. Оно се може тумачити као знак дистанце коју Ј. Димитријевић заузима према одређеним ситуацијама које описује у својој књизи. Тако се нпр. у *Новом свету* доследно наводе имена списатељица *Mrs Tweedie* и *Mrs Edith Wharton* у изворном облику, чиме, по нашем мишљењу, Ј. Димитријевић поручује да према њиховим ставовима има дистанциран однос. У оквиру датог поступка регистровани смо и пример у којем ауторка, користећи латинично писмо, описује случај замене сопственог имена у *Љубица*: *Једном ми се десило да су ми име променили. Била сам Љубица. То је из превелике љубазности једнога нашег који је овде „велики човек”... Он се није сетио да је наше латинице с (ц) на енглеском к кад је испред а; а заборавивши ми име – прекрстио ме је у Љубицу* (164).

Мотивација за употребу лексике енглеског порекла у Новом свету и њена функција у тексту путописа

7. Из свега што смо да сада изложили закључујемо да адаптација лексике енглеског порекла у књизи Ј. Димитријевић има карактер специфичног стилског поступка. Овај поступак се заснива на неадаптираности већег броја речи и израза енглеског порекла из путописа у језику изворних говорника, што ствара семантички и контекстуални набој који ауторка решава додатним ангажовањем у тексту, у виду превода речи или њеног метатекстуалног објашњења.⁹ У том смислу, мотивација Јелене Димитријевић за поступке адаптације лексике овог типа може се размотрити на два плана.

7.1. Први план њене мотивације доводимо у везу са идејама које је 1953. године изложила Исидора Секулић у есеју *Језик. Језик народни, матерњи, завичајни, језик књижевни* (Секулић 2003 [1953]: 31–33). Уводни део овог

⁹ Овове у прилог говори чињеница да у путопису *Нови свет* има врло мало речи енглеског порекла које су одомаћене у српском језику. Ми смо у књизи нашли свега два таква англицизма: *рекорд* и *флерт*. И даље, срањивање речи енглеског порекла из путописа Ј. Димитријевић са *Српским речником новијих англицизама* Т. Прћића и аутора (СРНА 2021) дало је сличне резултате у погледу статуса лексике коју Ј. Димитријевић наводи као страну и подвргава адаптацији. Најзаступљеније у СРНА су речи из области економије (*бизнис*), друштвеног ословљавања (*џентлмен*, *сноб*) и моде (*стајлиш*, *деколте*), а има и одређених речи које се усвајају махом као делови полусложеница (*корнер-шоуп*). Најзаступљенија у СРНА је реч *џаз* (у савременом облику *џез*) са бројним дериватима (*џез-бенд*, *џез-група*, *џез-клуб* и др.). Већина енглеских речи у путопису је, ипак, остала изван обухвата овог речника (и других, њему сродних). Треба имати у виду и то да су наведене речи у српски језик ушле махом након 1970. године (СРНА 2022: 10), тј. да у време када их Ј. Димитријевић наводи у својој књизи оне нису усвојене у српском језику.

есеја посвећен је начину на који језички израз једне говорне заједнице стиче културну аутономију, што је показано на примеру аутономности „америчког језика” у односу на енглески (о том питању И. Секулић је могла добити вредне информације анализирајући управо језик путописа *Нови свет*). У свом есеју И. Секулић указује на чињеницу да аутономија једног „језика” [језик у прагматичком смислу] почива на „културном, психолошком и нервном наслеђу” његових носилаца, који напуштају изражајне индивидуалности својих говорних колектива и постепено постају нова, јединствена целина (Секулић 2003 [1953]: 32).

У овом кључу, однос Ј. Димитријевић према лексици енглеског порекла представља један од ретких историјских приказа адаптације ове лексике у средини у којој је енглески језик доминантан, одн. у којој је нарушен устаљени однос језика даваоца и језика примаоца који је приказан у Прћић 2019 (18–19). Језички материјал у путопису Ј. Димитријевић показује да су у случају када је језик давалац доминантан, границе између два језика флуидније, па се прилив стране лексике слободније одвија на више језичких нивоа. Описом адаптације ових речи у свом путопису Ј. Димитријевић отвара простор за културни дијалог између две групе говорника српског језика: оне којој је тај језик матерњи, и оне која у свакодневној комуникацији претежно користи енглески језик.

7.2. Други план мотивације Ј. Димитријевић за посебан однос према лексици енглеског порекла у *Новом свету* везан је за испитивање изражајних могућности српског језика у области његовог додира са другим језицима, што укључује и излажење из устаљених нормативних граница. Такав језички експеримент био је нарочито значајан у времену развоја „београдског стила”, који је проширио могућности српског књижевног језика и позитивно утицао на његову даљу хомогенизацију и изграђивање (Белић [1940] 2000: 613–615).

Закључак

8. Посвећеност Ј. Димитријевић темама лексичког позајмљивања и међујезичких контаката у времену пре глобализације енглеског језика остаје важно сведочанство о промишљању језичког израза српске путописне прозе, његове улоге и задатака у српској књижевности прве половине 20. века.

ИЗВОР

Димитријевић 1934: Јелена Димитријевић, *Нови свет или у Америци годину дана*. Београд: У. Р. – Н. У. С.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић [1940] 2000:** Александар Белић, Београд и књижевни језик, *О различитим питањима савременог језика*, Изабрана дела А. Белића, књ. 13, Београд: Завод за уџбенике. 613–615.
- Гвозден 2011:** Владимир Гвозден, *Српска путописна култура 1914–1940: студија о хронотопичности сусрета*, Београд: Службени гласник.
- Дојчиновић 2019:** Биљана Дојчиновић, Америка Јелене Димитријевић, у: Јелена Димитријевић, *Нови свет или у Америци годину дана*, Београд: Лагуна, 9–39.
- Милинковић 2019:** Јелена Милинковић, Америка Јелене Димитријевић, у: *Американке Јелене Ј. Димитријевић*, зборник радова, Београд: Филолошки факултет, Народна библиотека Србије, 79–101.
- Милић 2013:** М. Милић, *Англицизми као синоними у српском језику*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Милић 2022:** М. Милић, Улога синонима у дефиницијама одредница у *Српском речнику новијих англицизама*, *Зборник радова са међународне научне конференције Језици и културе у времену и простору 10*, Нови Сад: Филозофски факултет (у штампи).
- Планкош 1996:** Јудита Планкош (ур.). *О лексичким позајмљеницама*, Суботица – Београд: Градска библиотека Суботица – Институт за српски језик САНУ.
- Прћић 2019:** Твртко Прћић, *Енглески у српском*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Секулић 1934:** Исидора Секулић, Јелена Ј. Димитријевић, *Нови свет или у Америци годину дана*, *Српски књижевни гласник*, 43/8, 604–605.
- Секулић 2003 [1953]:** Исидора Секулић, *Језик. Језик народни, матерњи, завичајни, језик књижевни*, у: *Језик и култура*, Сабрана дела Исидоре Секулић, књ. 11, Београд: STYLOS. 31–43.
- СРНА 2022:** Т. Прћић, Ј. Дражић, М. Милић и сар., *Нови речник новијих англицизама*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Стјеља 2012:** Ана Стјеља, *Елементи традиционалног и модерног у делу Јелене Димитријевић*, докторска дисертација одбрањена на Филолошком факултету Универзитета у Београду.
- Филиповић 1986:** Rudolf Filipović, *Teorija jezika u kontaktu – uvod u lingvističku jezičnih dodira*, Zagreb: JAZU – Školska knjiga.

Nenad Ivanović

LEXIS OF ENGLISH ORIGIN, ITS FUNCTION AND WAYS OF ADAPTATION
IN THE TRAVELOGUE *NOVI SVET ILI U AMERICI GODINU DANA*
(*THE NEW WORLD OR IN AMERICA FOR A YEAR*)
(1934) OF JELENA DIMITRIJEVIĆ

Summary

In this paper we analyze the ways of adapting lexis of English origin in the travel book *Novi svet ili u Americi godinu dana* (*The New World or in America for a Year*) (1934) by Jelena Dimitrijević (1862–1945). We are considering four strategies of this adaptation: 1) adaptation by means of interlingual synonymy, 2) morphological adaptation, 3) adaptation by combining elements of the English and Serbian languages, and 4) adaptation of English personal names by means of their transcription. Based on this analysis, conclusions are drawn about the function of lexicon of English origin in the Jelena Dimitrijević's travelogue *New World or in America For a Year*.

Keywords: language of Serbian travelogues in the 20th century, adaptation of foreign words in the Serbian language, interlingual synonymy, „Belgrade style”.